

Aristotel

Kategorije

4. in 5. poglavje (1b 25-4b 19)

prevedel Franci Zore¹

4. [Kategorije (Kathgorivai)]²

[25] Od tega, kar rečemo brez vsake povezave (kata; mhdemivan sumplokh;n legomevnwn), označuje vsaka stvar ali bitnost (oujsiva) ali kolikšno (posovn) ali nekakšno (poiovn) ali v razmerju (prov~ ti)³ ali nekje (pouv) ali kdaj (potev) ali lego (kei'sqai)⁴ ali imetje (echein)⁵ ali delovanje (poiei'n)⁶ ali utrpevanje (pavscein).⁷ Bitnost je, na kratko povedano,⁸ denimo *človek, konj*; kolikšno je denimo *dvovatelno, trovatelno*;⁹ nekakšno je denimo *belo, pismeno*; v razmerju je [2a] denimo *dvojno, polovično, večje*; nekje je denimo *v Likeju, na trgu*; kdaj je denimo *včeraj, lani*; lega je denimo *leži, sedi*;¹⁰ imetje je denimo *je obut, je oborožen*;¹¹ delovanje je denimo *rezati, žgati*; utrpevanje je denimo *biti rezan, biti žgan*. Nič [5] izmed povedanega ne rečemo v nobeni trditvi (katavfasi~)¹² samo po sebi, ampak nastane trditev z njihovo medsebojno povezavo. Zdi se, da je vsaka trditev ali resnična ali zmotna (h[toi

¹ Prevedeno po izdaji: Aristotelis *Categoriae et Liber de interpretatione*, recognovit brevique adnotatione critica instruxit L. Minio Paluello, Oxford University Press: Oxford 1949, ²1956 (*Scriptorum classicorum bibliotheca Oxoniensis / Oxford Classical Texts*). – Odlomek iz prevoda celotnega besedila: Aristotel, *Kategorije*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU 2004, zbirka *Philosophica, series classica*, grško-slovenska izdaja.

² Naslovov poglavij pri Aristotelu ni.

³ Dob.: »glede na nekaj«; gre za stvari, ki so v razmerju, ne za razmerje samo.

⁴ Dob.: »ležati« v smislu »biti položen«.

⁵ Grški glagol echein nima le osnovnega pomena imeti, ampak je blizu glagolu biti, nekako se nahajati (biti v določenem *stanju*; »držati se« – od tod e{xi~ kot stanje in drža). O tem gl. É. Benveniste, »'Biti' in 'imeti' v svojih lingvističnih funkcijah«, v: *Problemi splošne lingvistike I*, Ljubljana 1988, str. 210-225.

⁶ Delanje, izdelovanje, aktivnost.

⁷ Pasivnost.

⁸ Gr. tuvpo~ pomeni podobo stvari (kar je lahko denimo vtis, sled, podoba, obris), fraza wJ~ tuvpw/ eijpei'n pa »na kratko povedano«.

⁹ En ph`cu~ (vatel, komolec ali lakot) meri 44,4 cm (o tem in o grških merskih sistemih gl. F. Bradač, *Grška slovnica*, Ljubljana 1968, str. 227-228.).

¹⁰ Gre za stanje, ki je doseženo, ko se je nekdo ulegel ali usedel.

¹¹ Ali: »imeti obutev, biti oborožen«.

¹² Trditev ali trdilna sodba (katavfasi~) ima seveda v tem smislu podobne lastnosti kakor zanikanje ali nikalna sodba (ajpovfasi~), ki pa je tu Aristotel ne omenja.

ajlhqh;~ h] yeudhv~),¹³ od tega, kar rečemo brez povezave, pa ni nič niti resnično niti zmotno, [10] denimo *človek*, *belo*, *teče*, *zmaguje*.

5. [Bitnost (Oujšiva)]

Najpoglavitejša in prvotno ter najbolj izrekana bitnost¹⁴ je tista, ki je niti ne rečemo o neki podlagi (kaqÆ uJpokeimevnou tino;~ levgetai) niti ni na neki podlagi (ejn uJpokeimevnw/ tiniv ejstin),¹⁵ kot denimo *določeni človek* ali *določeni konj*. Drugotne bitnosti pa rečemo vrstam (ei\do~), v katerih obstaja to, čemur prvotno rečemo [15] bitnosti – in tem¹⁶ in rodovom (geveno~) teh vrst; določeni človek denimo obstaja v vrsti *človek*, rod te vrste pa je *živo bitje*. Tem bitnostim, kot denimo človek in živo bitje, torej rečemo drugotne.

Iz povedanega pa je jasno, da pri tem, ko govorimo o podlagi, [20] nujno pripisujemo (kathgorei'sqai) podlagi tudi ime in smisel (lovgo~); *človek* denimo rečemo o podlagi določenega človeka, in pripišemo seveda tudi ime – kajti *človek* boš pripisal določenemu človeku –, in smisel človeka bomo pripisali določenemu človeku [25] – kajti določeni človek je tudi človek –, tako da bomo in ime in smisel pripisovali podlagi. Temu, kar je na podlagi, pa večinoma ne pripisujemo niti imena niti smisla podlage. V nekaterih primerih nič ne preprečuje, [30] da bi se pripisovalo podlagi ime, za smisel pa je to nemogoče; denimo *belo*, ki je na podlagi na telesu, pripisujemo podlagi – za telo namreč rečemo, da je belo –, smisla belega pa nikoli ne bomo pripisovali telesu.¹⁷

Vse druge stvari pa ali govorimo o [35] prvotnih bitnostih kot podlagah ali so na njih kot podlagah. To pa je jasno iz izbranih posameznih primerov. *Živo bitje* denimo pripisujemo človeku, torej tudi določenemu človeku – kajti če ga ne bi pripisali nobenemu izmed določenih [2b] ljudi, ga ne bi tudi človeku nasploh. Po drugi strani pa je barva na telesu, torej tudi na določenem telesu; če namreč ni na določenem posameznem telesu, ni niti na telesu nasploh. Tako da vse druge stvari ali rečemo o prvotnih bitnostih kot podlagah [5] ali so na njih kot podlagah. Če torej ne bi bilo prvotnih bitnosti, bi bilo nemogoče, da bi bilo karkoli drugega. Vse [6a] druge stvari namreč ali rečemo o njih kot podlagah ali [6b] so na njih kot podlagah. Tako da če ne bi bilo prvotnih bitnosti, [6c] bi bilo Izmed drugotnih bitnosti je vrsta bolj bitnost kakor rod; bližja je namreč prvotni bitnosti. Če bi namreč kdo navajal, kaj

¹³ Več o tem gl. v *O razlaganju* 16a 12-13, 16b 26-17a 7.

¹⁴ Gl. tudi *Metafizika* D 8, knjige Z, H, Q, L 1-5 in drugje.

¹⁵ O tej razliki govori 2. poglavje *Kategorij* (1a 16-1b 9), kjer gre za razlike in povezave med »govoriti o« (predikacija, logiški aspekt) in »biti na« (inherenca, ontološki aspekt).

¹⁶ Sc. vrstam.

¹⁷ Če rečemo »[določeni] človek je človek [kot vrsta], gre za enačenje imena in smisla, če pa rečemo »telo je belo«, gre le za opis telesa, ne pa enačenje smisla (telo kot tako ni belo).

je prvotna bitnost, bi bilo bolj poznano in primerno [10] navesti vrsto kot rod. Denimo, za *določenega človeka* bi bilo bolj poznano navesti *človek* kot pa *živo bitje* – kajti prvo je bolj lastno določenemu človeku, drugo pa je skupnejše –, in če bi hotel navesti *določeno drevo*, bi bilo bolj poznano, če bi navedel *drevo* kot pa *rastlino*. [15] Nadalje rečemo, da so prvotne bitnosti najbolj bitnosti zaradi tega, ker so podlage¹⁸ vsem drugim stvarim in ker vse druge pripisujemo njim ali ker so na njih. Kakor so¹⁹ torej prvotne bitnosti glede na druge stvari, tako je tudi vrsta glede na rod; vrsta je namreč podlaga [20] rodu. Kajti rodove pripisujemo vrstam, obratno pa vrst ne rodovom. Tako da je tudi iz teh razlogov vrsta bolj bitnost kot rod.

Izmed tistih vrst, ki niso rodovi, ni nobena bolj bitnost od druge. Kajti nič bolj primerno ne bomo navajali, če navedemo za *določenega človeka*, [25] da je *človek*, ali za *določenega konja*, da je *konj*. Prav tako tudi od prvotnih bitnosti nobena ni bolj bitnost od druge. Kajti nič bolj ni bitnost *določeni človek* kakor *določeno govedo*.

Izmed drugih stvari poleg prvotnih bitnosti upravičeno rečemo drugotne bitnosti edino [30] vrstam in rodovom; izmed pripisanega namreč edine pojasnjujejo prvotno bitnost. Če bi namreč kdo navajal, kaj je določeni človek, bo primerno navedel, če bo navedel vrsto in rod – in bolj poznano bo ravnal, če bo navedel, da je *človek* kot pa *živo bitje* –, če pa bi kdo navedel kaj drugega, [35], bo neustrezno navedeno, denimo, če bi navedel, da je *bel* ali da *teče* ali karkoli takšnega. Tako da upravičeno edino tem²⁰ izmed drugih stvari rečemo bitnosti. Nadalje rečemo prvotnim bitnostim najpoglavitnejše bitnosti, ker so podlaga vsemu drugemu. [3a] Kakor so torej prvotne bitnosti glede na vse druge stvari, tako so vrste in rodovi prvotnih bitnosti glede na vse preostale stvari.²¹ Vse preostale stvari namreč pripisujemo njim; kajti če boš za *določenega človeka* rekel, da je pismen, [5] boš torej rekel tudi za *človeka* in *živo bitje*, da sta pismena.²² Tako je tudi v drugih primerih nemogoče, da bi bilo karkoli drugega.

Vsem bitnostim pa je skupno, da niso na podlagi. Prvotne bitnosti namreč niti ne izrekamo o podlagi niti ni na podlagi. Za drugotne bitnosti [10] pa je tudi tako jasno, da niso na podlagi. Kajti *človek* rečemo o podlagi *določenega človeka*, ni pa na podlagi – ni namreč *človek* na *določenem človeku* –, prav tako tudi *živo bitje* rečemo o podlagi *določenega človeka*, ni pa *živo bitje* na [15] *določenem človeku*. Nadalje, nič ne preprečuje kdaj pripisovati podlagi ime tega, kar je na podlagi, smisel pa je nemogoče pripisati. In smisel in ime drugotnih bitnosti pa pripisujemo podlagi –

¹⁸ Dob.: »so podložene« (gr. uJpokei`sqai).

¹⁹ Ali: se nahajajo, se obnašajo.

²⁰ Sc. vrstam in rodovom.

²¹ Vse, kar ni bitnost.

²² Ta sklep je seveda napačen tako formalno kot vsebinsko. Morda bi se ga dalo upravičiti z vidika možnih nebitnostnih kategorij, ki jih lahko (potencialno?) pripišemo drugotnim bitnostim, če smo jih lahko pripisali eni prvotni bitnosti.

kajti smisel *človeka* boš pripisal *določenemu človeku* [20] in tudi smisel *živega bitja*. Tako da bitnost ne bi mogla biti med tistimi stvarmi, ki so na podlagi.

To pa ni lastnost (i[dion])²³ bitnosti, ampak je tudi razlika (diaforav) med tistimi stvarmi, ki niso na podlagi. Kajti *kopensko* in *dvonožno* rečemo o podlagi človeka, nista pa na podlagi – na človeku namreč ni [25] ne dvonožnega niti kopenskega. Smisel razlike pa pripisujemo temu, o čemer bi radi izrekli razliko. Če denimo rečemo *kopensko* o človeku, bomo tudi smisel kopenskega pripisali človeku – kajti človek je kopenski.²⁴

Naj nas ne zbeга, da bi lahko bili kdaj prisiljeni reči, da deli bitnosti, ki so na podlagah kot [30] celotah,²⁵ niso bitnosti. Kajti o stvareh, ki so na podlagi, nismo govorili tako, kot da obstajajo na nečem kot deli.²⁶

Bitnostim in razlikam pa pripada, da rečemo vse, kar rečemo iz njih, sopomensko (sunwnuvmw~). Kajti vse iz njih nastale [35] kategorije pripisujemo ali posameznostim ali vrstam. Iz prvotne bitnosti namreč ni nobene kategorije – kajti ne rečemo je o nobeni podlagi –, a izmed drugotnih bitnosti pripisujemo vrsto posameznosti, rod pa vrsti in posameznosti. [3b] Prav tako pripisujemo tudi razlike vrstam in posameznostim. Prvotne bitnosti dopuščajo tudi določitev (lovgo~)²⁷ vrst in rodov, vrsta pa rodu. Tiste stvari, ki jih rečemo o pripisanem, [5] bomo namreč rekli tudi o podlagi. Prav tako vrste in posameznosti dopuščajo tudi določitev razlik. Sopomensko pa je bilo to, kar ima skupno ime in isti smisel. Tako da izrekamo vse stvari, ki so iz bitnosti in razlik, sopomensko.

[10] Zdi se, da vsaka bitnost označuje neko *tole* (tovde ti). Kar se tiče prvotnih bitnosti, je neizpodbitno in resnično, da označujejo neko tole. Kajti to, kar je pojasnjeno, je nedeljivo (a[tomon])²⁸ in eno po številu. Kar pa se tiče drugotnih bitnosti, po obliki naziva kaže, da označujejo neko tole, ko rečemo [15] *človek* ali *živo bitje*; to pa ni resnično, pač pa označujejo bolj določeno nekakšnost. Podlaga namreč ni ena, kakor je prvotna bitnost, ampak rečemo *človek* in *živo bitje* mnogemu. Ne označujejo²⁹ pa enostavno neke nekakšnosti kakor *belo*; kajti *belo* ne označuje nič drugega kot nekakšno, [20] vrsta in rod pa določata nekakšnost bitnosti – kakšna je namreč določena bitnost. Z rodom pa ustvarimo širšo določitev kot z vrsto, kajti ko rečemo *živo bitje*, zaobsežemo več, kot če rečemo *človek*.

²³ Ali: posebna lastnost.

²⁴ Ali: je kopensko bitje.

²⁵ Sc. celotah bitnosti.

²⁶ Gl. *Kategorije* 1a 24.

²⁷ Ali: določitev smisla.

²⁸ Ali: posamezno.

²⁹ Sc. vrste in rodovi.

Bitnostim pripada tudi, da jim ni nič nasprotno (ejnantivon).³⁰ [25] Kaj bi namreč bilo nasprotno prvotni bitnosti? Kajti nič ni denimo nasprotno *določenemu človeku*, prav tako pa ni nič nasprotno *človeku* ali *živemu bitju*. To pa ni lastnost bitnosti, ampak tudi mnogih drugih stvari, denimo *kolikšnemu*. Kajti dvojnemu ni nič [30] nasprotno, niti *deset* niti čemu drugemu izmed takšnih stvari, razen če bi kdo trdil, da je *mnogo* nasprotno od *malo* ali *veliko* od *majhno*. Nič pa ni nasprotno nobeni izmed določenih velikosti.

Zdi se, da bitnost ne dopušča *bolj* in *manj* (to; ma'llon kai; to; h|tton). Ne pravim pa, da ena bitnost ni bolj bitnost od druge bitnosti [35] – kajti bilo je rečeno,³¹ da je –, ampak da za vsako posamezno bitnost ne rečemo, da je bolj in manj to, kar je. Če je denimo ta bitnost človek, ne bo bolj in manj človek niti glede na samega sebe niti glede na drugega. Kajti en človek ni bolj človek od drugega, kakor [4a] je lahko eno belo bolj belo od drugega in eno lepo lepše od drugega. Pravimo pa tudi, da je nekaj bolj in manj glede na samo sebe, pravimo denimo, da je belo telo bolj belo sedaj kot prej, za to, kar je vroče, pravimo, da je bolj vroče [5] in manj. Za bitnost pa ne rečemo nič takega – kajti niti ni človek bolj človek sedaj kot prej, niti nič drugega, kar je bitnost –, tako da bitnost ne bi mogla dopuščati bolj in manj.

[10] Zdi se, da je bitnosti najbolj lastno, da lahko, čeprav je ista in ena po številu, sprejema nasprotja (tw'n ejnantivwn ei'nai dektikovn). Pri nobeni izmed drugih stvari [ki niso bitnosti] denimo ne bi mogel nihče ponuditi nečesa, kar bi bilo eno po številu, pa bi lahko sprejemalo nasprotja. Denimo barva, ki je po številu ena in ista, ne bo [15] bela in črna, niti isto delovanje in eno po številu ne bo brezvredno in častivredno, prav tako pa tudi pri drugih stvareh, ki niso bitnost. Bitnost pa, ki je po številu ena in ista, lahko sprejema nasprotja. Denimo določeni človek, ki je eden in isti, lahko postane sedaj bel, sedaj črn [20], in topel in hladen, in častivreden in brezvreden. Nič takšnega se ne kaže pri drugih stvareh, razen če bi se kdo upiral in trdil, da sta med takšnimi stavek (lovgo~) in mnenje (dovxa). Kajti isti stavek se zdi in resničen in zmoten,³² če bi bil denimo resničen stavek, da nekdo sedi, [25] bo isti stavek zmoten, ko bo ta vstal. Prav tako pa je tudi v zvezi z mnenjem. Če namreč kdo meni resnično, da nekdo sedi, bo menil zmotno, ko bo ta vstal, če bo imel o tem isto mnenje. Če bi kdo to tudi sprejel, pa se vseeno razlikuje po načinu,³³ po eni strani so namreč pri [30] bitnostih one same tiste, ki lahko sprejemajo nasprotja, če se same spreminjajo – kajti to, kar je iz toplega postalo hladno in iz belega črno in iz brezvrednega častivredno, se je spremenilo (namreč predružačilo se je); prav tako lahko, kar se tiče drugih stvari, sprejema nasprotja vsaka stvar, ki je sama sprejela spremembo –, po drugi strani pa stavek in [35] mnenje sama ostajata povsem v

³⁰ Tu gre za »kontrarnost«. Več o protistavljenostih (»opozicijah«) in njihovih vrstah gl. v 10. poglavju *Kategorij*.

³¹ Gl. začetek tega poglavja, 2a 11-2b 22.

³² Ob enem času je resničen, ob drugem zmoten.

³³ Sc. načinu, kako eno in drugo sprejema nasprotja.

vsakem smislu negibna, s spremembo stvari pa pride do nasprotja v zvezi z njima. Kajti stavek, da nekdo sedi, ostaja isti, ker pa se stvar (pravgma) [4b] spremeni, postane zdaj resničen, zdaj zmoten. Prav tako je tudi v zvezi z mnenjem. Tako da bo torej način, kako lahko skozi spremembo same sebe sprejema nasprotja, lastnost bitnosti – četudi bi kdo sprejel tudi to, da lahko [5] mnenje in stavek sprejemata nasprotja. To pa ni resnično; ne pravimo, da stavek in mnenje lahko sprejemata nasprotja s tem, da sama kaj sprejemata, ampak s tem, kar se je zgodilo v zvezi z nečim drugim. Kajti zato, ker stvar je ali ni, pravimo, da je tudi stavek resničen ali zmoten, [10], ne pa zato, ker bi bil sam mogel sprejemati nasprotja. Enostavno se niti stavek niti mnenje zaradi ničesar ne spreminjata, tako da ne bi mogla sprejemati nasprotij, ker v njima nič ne nastaja.³⁴ Za bitnost pa torej pravimo, da lahko sprejema nasprotja, zato ker sprejema nasprotja ona sama. Sprejema namreč bolezen in zdravje [15] in belost in črnost, in ker vsako takšno stvar sprejema sama, pravimo, da sprejema nasprotja. Tako da bo lastnost bitnosti, da – čeprav je ista in ena po številu – lahko sprejema nasprotja. Toliko naj bo torej povedanega o bitnosti.

Izbrana bibliografija izdaj in prevodov Kategorij

Aristotelis *Organum* edidit J. Pacius, Frankfurt 1592.

Aristotelis *Opera* ex recensione Immanuelis Bekkeri, edidit Academia Regia Borussica, vol. 1, Berlin, 1831; editio altera quam curavit Olof Gigon, Berlin 1960.

Aristotelis *Categoriae* et Liber *De Interpretatione*, recognovit brevisque adnotatione critica instruxit L. Minio-Paluello, Oxford 1949.

Aristoteles Latinus, vol. I, 1-5: *Categoriae vel Praedicamenta. Translatio Boethii, Editio composita, Translatio G. De Moerbeka, Lemmata e Simplicii commentario decerpta, Pseudo-Augustini Paraphrasis Themistiana*, edidit L. Minio-Paluello, Bruges-Paris 1961.

The Works of Aristotle, translated into English under the editorship of W. D. Ross, vol. I: *Categoriae* and *De Interpretatione*, by E. M. Edghill, Oxford 1928, ponatis 1963.

Aristotle, *The Categories, On Interpretation*, by H. P. Cooke; *Prior Analytics*, by H. Tredennick, London 1938, 2nd ed. London-Cambridge (Mass.) 1973 (Loeb Classical Library).

Aristotle's *Categories* and *De Interpretatione*, Translated with notes by J. L. Ackrill, Oxford 1963, 2nd ed. 1970.

Aristotle's *Categories* and *Propositions (De Interpretatione)*, Translated with Commentaries and Glossary by H. G. Apostle, Iowa 1980.

Aristoteles, *Einführungsschriften*, eingeleitet und neu übertragen von Olof Gigon, Zürich 1961.

³⁴ Ali: se v njima nič ne dogaja.

- Aristoteles, *Kategorien*, übersetzt und erläutert von K. Oehler, Berlin 1984, ²1986.
- Aristoteles, *Organon*, vollständig neu übersetzt von H. G. Zekl, Bde. 1-3, Hamburg 2001.
- Aristote, *Organon*. I: *Catégories*; II: *De l'interprétation*, nouvelle traduction et notes par J. Tricot, Paris 1936, 2 éd. 1966, več ponatisov.
- Aristotele, *Le categorie*, Introduzione, traduzione e commento di M. Zanatta, Milano 1989.
- Aristotel, *Kategorije*, preveo i priredio F. Grgić, Zagreb 1992.